

S I S S E J U H A T U S.

1967.aastal alustasid Vinni NST partei- ja komсомо-
liorganisatsioon majandi revolutsioonilise mineviku uuri-
mist. Kohalikel elanikel saadi andmeid, et 1941.aasta su-
vel mõrvati metsavendade poolt Roela-Puka metsas tolleaeg-
ne Vinni sovhoosi valitseja Johannes Täks. 1969.aastal, kui
tähistati Vinni sovhoosi ^{saksa} okupatsioonijärgse tegevuse taas-
alustamise 25.aastapäeva, saadi ENSV Oktoobrirevolutsiooni
ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikust Keskarhiivist
dokumentide koopiaid, mis kinnitasid, et 1941.aastal oli Vinni
sovhoosi valitseja (direktor) Johannes Täks. Selgus ka, et
J. Täks polnud kohalik elanik, kuid tema päritolu jäi esial-
gu kindlaks tegemata.

Kuna Johannes Täksi mõrvamise fakt leidis tunnis-
tajate kaudu kinnitust, siis kanti tema nimi 1984.aastal
Vinni NST fašismiohvrite memoriaaltahvlile. Saadi teada ka
Johannes Täksi hukkamise paik Roela-Puka metsas.

1986.-1987.aastal õnnestus saada Johannes Täksi
kohta täiendavaid andmeid ning loodi kontakt tema sugulas-
tega.

Kogutud materjalide põhjal on koostatud Johannes
Täksi kohta käesolev kodu-uurimuslik materjal. Täiendavate
andmete saamisel lisatakse need käesolevale materjalile.

Johannes Juhani p. Täks on sündinud 25. mail 1913. aastal Viljandimaal Karksi vallas Kolda külas väiketaluniku perekonnas. Täkside pere oli 5-liikmeline: isa Juhan Täks, ema Alma Täks, vennad Hans ja Johannes ning õde Alma. Johannes Täksi isa oli edumeelne põllumees, oli Karksi valla nõukogu liige² ning osales mitmete seltside tegevuses.

Väiketalu kesiste sissetulekute tingimustes ei suutnud Juhan Täks kõigile lastele peale 6-kl. alghariduse suuremat haridust anda, kuid Johannes Täks sai võimaluse edasi õppida. Oma haridusteed jätkas J. Täks Abja ja Viljandi gümnaasiumis³, osales aktiivselt kohalike seltside tegevuses, mängis kohalikus ja koolide orkestrites viiulit⁴. Viiul oli J. Täksi lemmikpill, see oli tal hiljem igal pool kaasas.

Gümnaasiumis õppimise perioodil tekkis J. Täksil soov saada kooliõpetajaks ning aastatel 1929-1931 õppis ta Läänemaa õpetajate seminaris (Haapsalus)⁵. Siit oli ta aga 1931. aastal seminari lõpetamata sunnitud lahkuma, ilmselt keelatud poliitilise ringi tegevusest osavõtmise pärast.⁶

1933. aastal lõpetas Johannes Täks Viljandi Maakonna poeglaste gümnaasiumi. Pärast seda otsustas ta tõsiselt hakata omaandama põllumehetarkusi ning asus õppima Vaeküla tööjuhatajakooli, kus õppeaeg kestis 2 aastat. Ta lõpetas selle kooli V lennu 1936. aastal.⁷ Seoses õpingutega Vaekülas viibis J. Täks 1936. aastal Rootsis praktikal, säilinud on tema Rootsist saadetud kirjad kodustele⁸. Tema kirjadest võib lugeda, et elu Rootsis võrreldes kodanliku Eestiga oli palju parem ning meeldis talle väga. Nii kirjutas ta kodustele: "Siin on tööliste vabariik, sotsialistidel on suur enamus parlamendis, sellepärast on ka tööliste olukord kümme korda parem kui Eestis..." Isetegevusest ja viiulist ei loobunud J. Täks ka Rootsis praktikal olles.

Vaekülas õppimise päevilt (1936. aastast) on säilinud J. Täksiile saadetud postkaart Iisakust aadressiga:

Vaeküla p.k., Vaeküla pag. Joh. Täks (saadab sõber Enn).⁹
Pärast Vaeküla tööjuhatajakooli lõpetamist, aastatel 1937 - 1940 töötas Johannes Täks praktikandina ja töödejuhatajana Eestimaa mõisates. Aastatest 1937 - 1939 on andmeid, et ta töötas Säreveere mõisas (praegune Türi ST).¹⁰

1940. aastal, pärast nõukogude võimu kehtestamist Eestis määrati Johannes Täks Vinni mõisasse usaldusmeheks.¹¹ Küigi endine Vinni mõisa valitseja (õige nimi: "Johann Diedrichstein" valitseja) Aksel Amberg jätkas oma ametikohustuste täitmist, juhtis Johannes Täks nõukogude võimu usaldusmehena praktiliselt Vinni mõisa tegevust. Seda tõendavad tema koostatud kirjad jt. dokumendid ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadile ning ääilinud kirjad kodustele (Viiljandimaale).¹² Johannes Täks lülitis aktiivselt Vinni sovhoosi tegevusse, rakendas energiliselt mitmeid uuendusi, omandas kiiresti tööliste seas hea autoriteedi. Ta osales aktiivselt ka ühiskondlikus töös. 1940. aasta lõpul valiti teda "maatöötajate ametiühingu Virumaa komitee liikmeks ja ENSV maatöölise ametiühingu keskkomitee liikmeks" (J. Täksi kirjast omastele).¹³ Ka viiul oli tal Vinnis kaasas, vabadel hetketel mängis ta seda meelsasti.

Eesti NSV Rahvakomissariaadi Nõukogu 1940. aasta 3. oktoobri otsuse alusel ja ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi ettekirjutusel 31. detsembrist 1940. aastal määrati Johannes Täks Vinni sovhoosi valitsejaks. ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi Riigimõisate valitsuse kirjaga 18. jaanuarist 1941. a. määratud komisjon ning Johannes Täks võtsid sihtasutis "Johann Diedrichstein" voliniku Hans Wrangelli asetäitjalt Aksel Ambergilt üle Vinni mõisa majapidamise ja muud sihtasutis Johann Diedrichsteinile kuuluvad varad. Sellekohane akt on alla kirjutatud 6. veebruaril 1941. aastal.¹⁴

Sovhooside organiseerimine (või reorganiseerimine) aga jätkus. ENSV Rahvakomissariaadi Nõukogu määrusega nr. 869 5. juunist 1941. a. ühendati mitmeid endisi riigimõisaid (väikesi sovhoose). Praeguses Rakvere rajoonis

moodustati selle määruse alusel Viru sovhoosi keskusega Vinnis, Vinni sovhoosis sai Viru sovhoosi Vinni osakond, osakonna juhatajaks ja ühtlasi Viru sovhoosi direktori asetäitjaks määrati Johannes Täks (direktoriks määrati Niilo Teemaa)¹⁵

Uutes tingimustes Viru sovhoosi Vinni osakonna juhatajana ei õnnestunud J. Täksil töötada kuigi kaua, sest 22. juunil 1941. aastal algas sõda N. Liidu ja Saksamaa vahel. Saksa vägede sissetungimisega Eestisse katkes seniste sovhooside tegevus ENSV-s, algul Lõuna-Eestis, hiljem kogu Eestimaa. Saksa armee edasitungimisega aktiveerus metsavendade tegevus ka Virumaal. Rägavere ja Küti valla piirkonnas tegutses grupp metsamendi, kelle laager oli koondunud Roela lähistele Puka metsa. Kui Saksa väeosad lähenesid Virumaa piiridele, algas sovhooside varade evakueerimine. Vinni sovhoosi piimakari oli sovhoosist ära sõja eest varjule aetud Puka metsa kavatsusega see evakueerida. Muidugi ei läinud evakueerimine korda punaarmee kiire taganemise tõttu. Sovhoosi karja Puka metsas hoidsid ja hooldasid tolleaegsed sovhoosi töötajad Aino Moor-Štsugoreva, Leida Leinart jt. Johannes Täks läks juulikuul lõpupäevil metsa karja juurde, et töölistele palka maksta. Ta võeti metsavendade poolt kinni ja lasti maha. See oli 1941. aastal 31. juulil või 1. augustil. Johannes Täksi mõrvamist kinnitavad pealtnägijate seletused, mis on lisatud käesolevale materjalile.¹⁶

Pärast seda kurba sündmust, ilmselt siis, kui saksa väeosad olid jõudnud juba Vinni maile, käid Vinnis Johannes Täksi vend, et saada teateid venna saatusest. Ta kuulis kurvast sündmusest Puka metsas. Kaasa sai ta võtta Viljandimaale ainult mõned Johannes Täksi isiklikud asjad, sealhulgas ka viiuli.

Johannes täksi elu ja tegevuse kohta saadi andmeid Vinni sovhoosi tolleaegsetelt töötajatelt, ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikust Keskarhiivist, Viljandi Rajooni Rahvasaadi-

kute Nõukogu Täitevkomiteelt, ning fotosid, kirju jm. eluloolisi andmeid 1987. aastal üles leitud sugulastelt, Viru-Jaagupi 8. kl. kooli õpilaste kodu-uurimisalastest töödest, koguteosest "Haapsalu läbi aegade" jm.

1984. aastal avati Vinni NST klubis mälestustahvel 1941.-1945. aasta fašismiohvritele, millele kanti ka Johannes Täksi nimi¹⁷. 22. mail 1987. aastal toimus Vinni NST-s kodu-uurimisalane päev, mil avati mälestuskivi Roela-Puka metsas 1941. aastal mõrvatud Vinni soovhoosi valitsejale Johannes Täksile ja Kulina Algkooli juhatajale Hans Kuriksile¹⁸.

Viljandi rajooni RSN Täitevkomitee abiga leiti üles ja loodi kontakt Johannes Täksi sugulastega:

- 1) vennanaine Linda Kilk, elukoht Viljandi rajoon, Polli k/n Hirmuküla küla, Polli sidejaoskond;
- 2) vennapoeg Arvo Täks, elukoht Viljandi rajoon Nuia alevik Võidu tn. 11-18.